

111

ΤΑΚΗΣ Ν. ΗΛΙΑΔΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΩΤ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ
Ο ΑΠΟ ΣΙΔΗΡΟΚΑΣΤΡΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΣ*

Τό Μπέλες, τό περήφανο βουνό, μέ τίς ἀκόμα πιό περήφανες βουνοκορφές του. Το Ντεμίρ-Καπού, τό Κέλ-Καγιά, τό Θεωωρίτσι, τό Κέσεσ-λίκ καί τό φοβερό καί τρομερό Ίστί-Μπέη. Αὐτά, ἀπό τή μιά μεριά, δώθε, τοῦ Καρά-Σου, τοῦ Στρυμόνα. Ἄπ' τήν ἄλλη, οἱ τρεῖς βρούσες, ἡ Οὐσίτα, τό Ροῦπελ, τό κλειδί τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου. Παρακάτω ἡ Τσόνα. Κι ἀπέναντι ὁ μαῦρος Βράχος, συνέχεια τοῦ ὁποίου εἶναι τό Ίσάρι, τό ἀπότομο, τό σάν μέ μαχαίρι κομμένο, Ίσάρι. Καί κάτω, στά ριζά τοῦ Ίσαριοῦ αὐτοῦ, ἡ μικρή μας πολιτεία, τό Ντεμίρ-Ίσάρι, τό σιδερένιο κάστρο, τό Σιδηρόκαστρο.

Πότε κτίστηκε; Ἄγνωστο. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὑπῆρχε στήν προβυζαντινή ἐποχή. Τό ὄνομά της πολιτείας πολλοί τό ἀποδίδουν στό ὄχυρό τῆς θέσεώς της. Δέν πρέπει ὅμως νά εἶναι ἀλήθεια, διότι κατά μιά ἐκδοχή κοντά σ' αὐτήν, τά παλιά χρόνια, ὑπῆρχαν διασωθέντα μέχρι τῆς κατακτήσεώς της ἀπό τοὺς Τούρκους, μεταλλεῖα σιδήρου, ἴχνη ἀπό τά ὁποῖα καί σήμερα ἀκόμη σώζονται, τόσο κοντά στή Φαιά Πέτρα, Ζελέσνιτσα, ἀπό τήν λαϊκή ὀνομασία τοῦ σιδήρου ζέλεν, ὅσο καί ἔξω ἀπ' τό χωριό Ἄγκιστρο.

Καί τά θαυμάσια ὅμως ζεστά, θεραπευτικά λουτρά τῆς μικρῆς μας πολιτείας καί τῶν πέριξ, τί ἄλλο δείχνουν, παρά ὅτι ὑπάρχουν κοιτάσματα μετάλλων καί ιδιαίτερα σιδήρου, τά ὁποῖα, ἂν κρίνουμε ἀπ' τά καί σήμερα ὑπάρχοντα ὑπολείμματα, θά πρέπει νά καταλήξουμε στό ἀληθινό συμπέρασμα, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τά ἐκμεταλλεύονταν σοβαρά, ἀνάλογα βέβαια μέ τά μέσα τῆς ἐποχῆς τους.

Ἄκόμα, δέν εἶναι ἀπίθανο νά ἦταν καί αὐτή ἡ Ἡράκλεια ἡ Σιντική, παρά τοῦ ὅτι ὁ Στράβων τήν τοποθετεῖ ἐκεῖθεν τοῦ Στρυμόνα (μεταξύ γεφύρας καί Ν. Πετρισίου), οἱ δέ νεώτεροι στήν πεδιάδα.

Ἄλλα σημάδια πού δείχνουν τήν ἀρχαιότητά της, εἶναι τό φρούριο τό ὁποῖο φέρνει καταφανή ἴχνη Πελασγικῆς ἐποχῆς, ιδιαίτερα δέ οἱ βάσεις τῆς μεγάλης πύλης καί μερικά θεμέλια τοῦ βορεινοῦ τείχους. Τά

* Ἡ ἐργασία δημοσιεύεται μέ μερικές περικοπές τοῦ κειμένου, τό ὁποῖο εἶχε παραδοθεῖ πρό πολλοῦ στόν Πρόεδρο τῆς Ἐταιρίας Π.Θ. Πέννα. Οἱ περικοπές αὐτές, οἱ ὁποῖες οὐδόλως διαταράσσουν τήν ἐνότητα τῆς διηγήσεως, κρίθηκαν ἀναγκαῖες γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ θέματος, χωρίς μεγάλες παρεκβάσεις ἢ ἐπαναλήψεις [οἱ Ἐπιμελ. τῆς Ἐκδόσεως].

τείχη αὐτά, οἱ Βυζαντινοὶ φαίνεται ὅτι τὰ χρησιμοποίησαν, ἀφοῦ βέβαια τὰ συμπλήρωσαν καὶ τὰ ἐπεξέτειναν κατὰ τὶς ἀνάγκες τους, ὅπως περὶ-που καὶ σήμερα σώζονται. Ἐξω, τέλος, ἀπ' τὸ κυρίως φρούριο, στό ἐπίπεδο τῶν βράχων, ὑπάρχουν καταφανῆ ἴχνη πολιτισματος Μυκηναϊκῆς ἐποχῆς.

Μόνο τὰ μαγαζιά τῆς ἀγορᾶς διαφέντευαν οἱ Γκιαούρηδες, ὅλα τ' ἄλλα ἦσαν τούρκικα. Καὶ διαφέντευαν τὰ μαγαζιά, γιατί οἱ Τούρκοι, οἱ ἀφεντάδες, οὔτε ἤξεραν ἀπὸ δουλειά, ἀλλά οὔτε ὄρεξη εἶχαν νὰ καταπιαστοῦν μ' αὐτήν.

Μὴ φαντασθῆτε ὅμως ὅτι οἱ ἄνθρωποι στὴν πολιτεία μας αὐτήν, πού ἦταν ὁ κόμπος καὶ ὁ σύνδεσμος μὲ τὸ ἐσωτερικὸ ὅλης τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας (Μελένικο, Πετρίτσι, Ἄνω Τζουμαγιά καὶ αὐτὴ τῆ Σόφια ἀκόμη) εἶχαν σκυμμένο τὸ κεφάλι στὸν κατακτητὴ, στὸν ἀφέντη, τὸν Τούρκο. Ἀντίθετα. Καὶ τὸ κεφάλι ψηλά εἶχαν καὶ τὸ ἠθικὸ τους ἀναπτρωμένο. Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν γιὰ διάφορους λόγους δέν εἶχαν ν' ἀσχοληθοῦν μ' αὐτόν, σάν γνήσιοι Ρωμηοί, δέν ἤθελαν νὰ διαφεύσουν τὴν γενιά τους, τὰ ἔβαζαν μεταξύ τους. Εἶχαν διαιρεθῆ σέ δυὸ κόμματα. Τὸ κόμμα τῶν Τσορμπατζήδων καὶ τὸ κόμμα τῶν Τσιπλάκηδων. Ἠγέτες ὅμως τοῦ τελευταίου, παρὰ τὴν ὀνομασία του, ἦσαν πάντοτε οἱ τσορμπατζήδες. Θύματα τῶν συγκρούσεων τῶν δυὸ αὐτῶν κομμάτων ἦσαν οἱ ἐκάστοτε δάσκαλοι, οἱ καθηγητές, οἱ δεσποτάδες καὶ ὄχι σπάνια καὶ ὁ μουαβίνος (ὁ ἐκπρόσωπος τῶν Ρωμηῶν στὴ Τουρκικὴ Διοίκηση).

Αὐτὰ ὅμως ἦσαν πράγματα γιὰ νὰ σκοτώνουν τὴν πλήξη τους οἱ Τσορμπατζήδες, ὅταν δέν εἶχαν ν' ἀσχοληθοῦν, ὅπως εἶπαμε, μὲ τὸν ἀφέντη Τούρκο. Τὶς ἄλλες ὥρες καὶ μονιασμένοι ἦσαν καὶ μαζί χαίρονταν τὰ εὐχάριστα γεγονότα, ὅποιαδήποτε κι ἂν ἦσαν αὐτά. Ἀρκεῖ νὰ ἦσαν εὐχάριστα καὶ ν' ἀφορούσαν δικούς μας. Ἐπειτα, δέν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πὼς ὅλοι, κάποιο μικρὸ, μακρυνὸ ἔστω συγγενολόγι, εἶχαν μεταξύ τους. Γι' αὐτὸ καὶ χαίρονταν καὶ ἀγαλλιοῦσε ἡ ψυχὴ τους ὅταν συνέβαιναν τέτοια. Ἀρκεῖ νὰ ἦσαν εὐχάριστα.

Ἔτσι, λοιπόν, χάρηκε καὶ ἀγαλλίασε ἡ ψυχὴ τους, σάν διαδόθηκε πὼς ἦρθε ἀπ' τὴν Πόλη ὁ γιὸς τοῦ θεϊόκα τοῦ Γιώργη τοῦ Σωτηριάδη, ὁ παινεμένος καὶ γνωστικὸς Σωτήρης.

Ζουρλάθηκαν οἱ κοπέλες τῆς παντρειάς. Καὶ στό ξύπνιο τους καὶ στὸν ὕπνο τους, πάντα αὐτόν 'νειρεύονταν.

Δέν ἦταν τυχερό ὅμως καμιά τους νὰ τὸν κάνει δικό της. Αὐτός, ἢ ὁ θεϊόκας ὁ Γιώργης, μίαν ἀρχοντοπούλα διάλεξε ἀπ' τὸν κοντινὸ Μελένικο.

Ἦσυχασε ὁ θεϊόκας ὁ Γιώργης. Ἀποκαταστάτησε καλὰ τὸν προκομμένο του τὸ γιό, τὸ Σωτήρη, μιά καὶ ὁ καλὸς Θεὸς —μεγάλο κι εὐλογημένο ἄς εἶναι τ' ὄνομά Του—, δέν τὸν ἄφησε νὰ χαρεῖ τὴν εὐτυχία τοῦ

μεγαλύτερου του γιού, πού πρόωρα τόν πήρε απ' τόν ψεύτικο αυτόν κόσμο.

Ευτυχισμένοι πήγε ο θειόκας ο Γιώργης, έλεγαν οι Σιδηροκαστινοί. Μακάρι και μεις τήν τύχη του να 'χουμε, άπαντούσαν οι νεώτεροι.

Ο κύρ Σωτήρης, μόνος κληρονόμος πιά τής τεράστιας περιουσίας, καρφί στό μάτι τών Τούρκων, τά καταφέρει μιά χαρά.

Τά νειάτα του απ' τή μιά μεριά, ή μόρφωσή του απ' τήν άλλη, τόν επέβαλλαν σάν άρχοντα πραγματικό. Γι' αυτό και στή δουλειά τά κατάφερνε καλύτερα απ' όλους. Πλήθαιναν τά κτήματα και μέσα σ' αυτά τά άτια και οι χειργκελέδες. 'Απ' τήν άλλη μεριά τό εμπόριο έπαιρνε και έδινε. Μελένικος, Πετρίτσι, Άνω Τζουμαγιά, Ράντομιρ, όλα δικά του ήταν, δικιά του όμως ήταν και ή διατήρηση του φρονήματος του λαού του Σιδηρόκαστρου, στό ύψηλό εκείνο έθνικό επίπεδο, ώστε να μη λογαριάζει τόν κατακτητή.

Στό μεταξύ, μαζί μέ βιός, μεγάλωνε και ή φαμίλια. Πρώτα ο Γιώργης και ύστερα ο Μιχαήλος ήλθαν να συμπληρώσουν τήν ευτυχία του. Μικρή ή διαφορά μεταξύ τους, γι' αυτό και μαζί μεγάλωναν, κάτω απ' τό αυστηρό μάτι του Σωτήρη και τή στοργή και τήν καλοσύνη τής μάνας τους τής Μαρίας. Τίς τάξεις του Δημοτικού τίς περνούσαν και οι δυό μέ άριστα. Βέβαια, δέν τούς άφηνε άβοήθητους ο κύρ Σωτήρης. Πάντοτε τούς παράστεκε μ' ένα δάσκαλο στό σπίτι. Έτσι ήρθε ο καιρός να γραφούν στό ήμιγυμνάσιο τής μικρής μας πολιτείας, πού όπως τό Δημοτικό, έτσι κι αυτό, τό διατηρούσε ή Δημογεροντία. Τώρα πιά, τούς έφερε παιδαγωγό απ' τά ξακουσμένα Γιάννινα.

Τά πλούτη όμως του κύρ Σωτήρη, απ' τή μιά μεριά, όπως και τά πολλά ταξίδια του στή Σαλονίκη και στό έσωτερικό τής σημερινής Βουλγαρίας, άρχισαν να μήν πολυαρέσουν στους άφεντάδες τούς Τούρκους. Έκείνο πού περισσότερο τούς πείραζε, ήταν ένα μικρό Σουλτανικό φερμάνι πού είχε και τό όποιο του έδινε όλη αυτή τήν έλευθερία στίς κινήσεις του. Καταλάβαιναν πώς τά μπαχτσίσια κάποιοι άλλοι τά έπαιρναν, κάποιοι άλλοι τά έτρωγαν. Γι' αυτό και διαρκώς τόν είχαν από κοντά. Τόν παρακολουθούσαν να βρουν κάτι τό επιλήψιμο για να τόν διαβάλουν, να τόν συκοφαντήσουν.

Και όταν είδαν πώς δέν βρίσκουν τίποτα, κατασκεύασαν μόνοι τους τήν κατηγορία. Τόν κατηγορήσαν ότι έβρισε τόν πολυχρονημένο Πατισάχ, τό Σουλτάνο. Προδότες και ψευτομάρτυρες δέν άργησαν να βρεθούν και να επιβεβαιώσουν μέ όρκο πώς άκουσαν τίς φρικτές και φοβερές βρισιές κατά του άντιπροσώπου του Μωάμεθ. Έτσι, θεμελιώθηκε ή κατηγορία και ρίχτηκε στά μπουντρούμια του Κισλά του Σιδηρόκαστρου. Η κατάσταση ήταν σοβαρή. Από στιγμή σε στιγμή τό πράγμα

μποροῦσε νά εἶχε συνέχεια στήν οἰκογένεια, στήν περιουσία καί ιδιαίτερα στά παιδιά.

Γι' αὐτό, τό ἴδιο βράδυ, ἓνα ἀρχοντόπουλο, πού εἶχε παντρεφτῆ στό μεταξύ τήν Τασιώ, ὁ Τάτσης ὁ Οἰκονόμου, μέ κίνδυνο τῆς δικῆς του ζωῆς, ζεύει τά ἄλογα στό ἀμάξι καί μέσω κάτω Τζουμαγιᾶς, Σαλτικλή, Λαχανᾶ, Διγκοβόνης καί Λαγκαδᾶ, φυγαδεύει τά δύο παιδιά, τό Γιώργη καί τόν Μιχαῆλο, τόν παιδαγωγό καί ὅ,τι ἀπ' τήν κινητή περιουσία μποροῦσε νά φυγαδευθῆ μέ μιᾶ κάποια ἀσφάλεια, στή Σαλονίκη. Κι ἀπ' τή Σαλονίκη μέ πρώτη εὐκαιρία, μέ καϊκι πιά, στήν Ἀθήνα. Κι ἀπ' τήν Ἀθήνα, πάλι, στά Γιάννενα.

Ἀναστατώθηκε τό μικρό Σιδηρόκαστρο σάν μαθεύτηκε ὅτι συνέλαβαν οἱ Τοῦρκοι τόν κυρ-Σωτήρη. Κι αὐτοί ἀκόμα οἱ Τοῦρκοι μέ κάθε τρόπο ἐξεδήλωναν τή δυσαρέσκειά τους γι' αὐτό πού ἔγινε καί εὐχονταν νά φωτίσει ὁ Ἀλλάχ τούς ἀρμοδίους νά τόν ἀφήσουν τό γρηγορότερο, γιατί ὁ κυρ-Σωτήρης μαζί μέ τ' ἄλλα, ἦταν χρήσιμος ἄνθρωπος. Δεκάδες ὀλόκληρες στόματα τρέφονταν ἀπ' τά χέρια του. Καί οἱ δεκάδες αὐτές δέν ἦταν μόνο Ρωμηοί, ἦταν καί Τοῦρκοι. Χαβαλέδες στά κτήματα Τοῦρκοι ἦταν, καθώς ἐπίσης καί οἱ καβασήδες, οἱ ἀμαξάδες, οἱ ἀραματιζήδες καί ἓνα σωρό ἄλλοι, πού ἀποτελοῦσαν τό βοηθητικό προσωπικό. Γι' αὐτό καί ὅλοι, μαζί μέ τήν ἐκπληξή τους, ἐξανέστησαν γιά τήν ἄδικη αὐτή σύλληψη τοῦ ἀρχοντα, τοῦ κυρ-Σωτήρη.

Ὁ Δεσπότης, πρῶτος καί καλύτερος, ἔκανε τό διάβημά του. Καί ἡ Δημογεροντία, μαζί μέ τήν παρουσίασή της στούς ἀρμοδίους, ἔστειλε καί ἓνα ἀρτζοχάλι (ὑπόμνημα) στήν Πόλη, γιά καλό καί γιά κακό, ὅπως ἔλεγαν. Οἱ ἀρμόδιοι ἔπλεναν τά χέρια τους καί ὑπόσχονταν πώς ἔκαναν τ' ἀδύνατα δυνατά, νά ἐλευθερωθεῖ ὁ Σωτηράκης ἀφέντης.

Ὅ,τι δέν μπόρεσαν ὁμως νά κάνουν τά διαβήματα τοῦ Δεσπότη καί τῆς Δημογεροντίας, ὅπως καί τά ξεσηκώματα τῆς μικρῆς μας πολιτείας, τό ἔκαμε ὁ παράς, τό χρῆμα. Τό πολύ, τό ἀφθονο χρῆμα. Σάμπως δέν τό ἔλεγαν καί δέν τό ὑπέδειξαν οἱ ἴδιοι; Μπεάς παρά καρά γκιούν ἰσιβν (μαῦρο χρῆμα γι' ἄσπρες μέρες).

Μέ πρωτοβουλία τοῦ γαμπροῦ του, τοῦ Τάτση τοῦ Οἰκονόμου, πού ἦταν ἓνας τετραπέρατος νέος τῆς ἐποχῆς, δωροδοκήθηκαν οἱ πάντες. Ἀπ' τή Μεγάλη Πύλη μέχρι τοῦ Καϊμακάμη, τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητῆ καί αὐτοῦ τοῦ ὄνμαση τοῦ κρατητηρίου. Ἔτσι, ὕστερα ἀπό δύο ὀλόκληρα χρόνια φυλακῆς, παραδέχθηκαν οἱ ἀρμόδιοι ὅτι «γιαγνίς ὀλντοῦ» (λάθος ἔγινε) καί ἀποφυλάκισαν τόν ταλαίπωρο κυρ-Σωτήρη, τόν ἀρχοντα.

Τόν ἀποφυλάκισαν, ἀλλά στό μεταξύ αὐτό, ὁ καϋμένος ὁ κυρ-Σωτήρης, εἶχε γίνει φάσμα τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ὅταν πῆγε ἢ μᾶλλον τόν πῆγαν στό σπίτι του, ἐκεῖ ἀντίκρουσε ἄλλη

τραγωδία. Ἡ γυναίκα του, ἡ νεραϊδογέννητη τοῦ Μελενίκου, εἶχε τὰ κακά της χάλια. Καί ὁ ἐρχομός τοῦ κυρ-Σωτήρη δέν ἀλλάζει τήν κατάστασι. Ἄπ' τό κακό στό χειρότερο πήγαινε. Καί μιὰ μέρα ἔκλεισε τὰ μάτια γιά πάντα.

Κι ὁ κυρ-Σωτήρης, ὅμως, δέν εἶχε καλύτερη τύχη. Ὁ ἀποχωρισμός ἀπ' τὰ παιδιά του καί ὁ χαμός τῆς γυναίκας του τόν συνεκλόνησαν τόσο, πού ὕστερα ἀπ' ὀλίγο ἀκολούθησε κι αὐτός τή γυναίκα του στήν αἰωνιότητα.

Ἔτσι, ἔμειναν τὰ δύο βλαστάρια, ὁ Γιώργης καί ὁ Μιχαῆλος, στό κουρμπέτι, στήν ξενιτεία, μόνα κι ὄρφανά, μέ μόνο προστάτη τό Θεό καί τό Γιαννιώτη παιδαγωγό, ὁ ὁποῖος στάθηκε δίπλα τους σάν δεύτερος πατέρας. Ἄπ' τή πρώτη κι ὅλας ὥρα πού ἔφθασαν στά Γιάννενα, φρόντισε νά τὰ γράψει στή Ζωσιμαία Σχολή, γιά νά μή χάσουν τή χρονιά τους. Δέν ἦταν λίγες ὅμως οἱ στιγμές, πού κλονίζονταν ἀναπολώνοντας στήν ξενιτεία τὰ περασμένα. Δέν ἦταν λίγες οἱ στιγμές, πού ἀναλογίζονταν τό πατρικό σπίτι, τήν πρωτινή εὐτυχία, τήν ἀγκαλιά τῆς μάνας, τὰ χάρδια τοῦ πατέρα.

Στά ὀγδόντα ἔξι του χρόνια, ὁ μέγας καθηγητής, ὁ Γεώργιος ὁ Σωτηριάδης, ἔγραφε στήν ἀνεψιά του, τή λογία δέσποινα τῆς Σαλονίκης, τήν Μαρία Σνώκ:

«Ἡ σκέψη, ἡ φαντασία μου, ξαναγυρίζει, τώρα, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη φορά, στά παιδικά μου χρόνια. Ἀκόμα καί τή νύχτα πού ξυπνώ, μέσα στό σύθαμπο, μιὰ ὀπτασία στέκεται μπροστά μου, σάν τότε πού ἤμουνα μικρός. Μοῦ φαίνεται πώς ψαύει τό μετώπό μου καί τό δροσίζει. Μητέρα, μ' ἔρχεται νά φωνάξω, πώς μέ βλέπεις ἔτσι γλυκά; Κι ὅταν ἀκόμη σέ χωρίστηκα, μέσα στήν ἀπέραντη λύπη, πάλι ἀπ' τό πρόσωπό σου δέν ἔλειπε ἡ γλυκά».

Μέ ὀδηγό τους, πατέρα καί μάνα, τόν ἄξιο Γιαννιώτη παιδαγωγό, τοῦ ὁποῖου, δυστυχῶς, οὔτε τό ὄνομα μπορέσαμε νά βροῦμε, κάθε μέρα πού περνοῦσε, ὄλο καί μπροστά πήγαιναν, ὄλο καί ψηλά ἀνέβαιναν, ὄλο καί πλησίαζαν νά κατακτήσουν τό σκοπό τους. Γιατί, δέν πρέπει νά μᾶς φανεῖ παράξενο, ὅσο μικρά κι ἂν ἦταν, εἶχαν τάξει σκοπό. Ὁ μέγας ὁ Γιώργης, τό φώναζε δεξιά-ζεργά σ' ὅλες τίς κατευθύνσεις, νά τ' ἀκούσουν ὄλοι, ἴσως κι αὐτό τό ἄπειρο καί τ' ἄγνωστο, γιά νά τό μάθουν ἀπ' αὐτό οἱ δικοί του, ἡ μάνα του, ὁ πατέρας του, θά μάθει γράμματα ὅσο περισσότερο γίνεται.

Ὁ ἄλλος, ὁ Μιχαῆλος, κι αὐτός δέν ὕστεροῦσε. Κι αὐτός σάν σκοπό τῆς ζωῆς του εἶχε τάξει τὰ γράμματα. Μά περισσότερο συγκερατημένος ἀπό τόν μέγας δέν ἐκδηλωνόταν ὅπως αὐτός.

Τά χρόνια περνοῦσαν καί ἔτσι, πρώτα ὁ ἕνας, ὁ Γιώργης, καί ὕστερα ὁ ἄλλος, ὁ Μιχαῆλος, τέλειωσαν τό γυμνάσιο καί γράφτηκαν καί οἱ δύο

στή Φιλοσοφική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἀπ' ὅπου ἀποφοίτησαν μέ λαμπρά ἐπίδοση.

Ἡ ἔφεση καί τῶν δυό γιά μάθηση, ἦταν ἀνεξάντλητη. Γι' αὐτό καί εὐθύς ὡς πῆραν τό πτυχίο τους, πρῶτα ὁ ἕνας καί ὕστερα ὁ ἄλλος, φεύγουν γιά τήν Εὐρώπη, τό Μόναχο, ὅπου ἀμφότεροι ἀναγορευθήκαν διδάκτορες τῆς Φιλοσοφίας. Ὁ Γιώργης παρακολουθεῖ κυρίως μαθήματα ἀρχαιολογίας.

Ἀπό τό Μόναχο χωρίζουν οἱ δρόμοι τους. Τόν Μιχαῆλο τόν τραβᾶ ἡ λάγνα Ἀνατολή. Ἔτσι, ὕστερα ἀπό λίγα χρόνια, τόν βρίσκουμε διευθυντή στά μεγάλα ἐκπαιδευτήρια τῆς Ἀλεξάνδρειας, τά «Ζωγράφεια». Ὁ Γιώργης, πióτερο ἀνήσυχη φύση, ἐξακολουθεῖ νά σπουδάζει. Φεύγει ἀπ' τό Μόναχο καί πηγαίνει στή Βόννη γιά ἱστορικές σπουδές. Κι ἀπ' ἐκεῖ στή Βασιλεία τῆς Ἑλβετίας, γιά τόν ἴδιο λόγο.

Ὅταν νόμισε πῶς τελείωσε ἀπ' ὄλ' αὐτά, ὅταν κατάλαβε πῶς τά Πανεπιστήμια δέν εἶχαν νά τοῦ δώσουν περισσότερα καί ὅ,τι, ἀντίθετα, αὐτός πιά ἔπρεπε ν' ἀρχίσει ν' ἀποδίδει, τότε ἀρχίζει νά ἀξιοποιεῖ τίς γνώσεις του. Διορίζεται καθηγητής στό Ἑλληνικό γυμνάσιο στήν Ὀδησό καί ἀργότερα στή Φιλιππούπολη.

Δέν ἀντέχει ὅμως στό νόστο. Ἔτσι, μιά μέρα, τά παρατᾶ ὅλα ὅπως τά ἀρχισε καί γυρίζει πίσω. Ἐδῶ πού γεννήθηκε, πού ἀνατράφηκε, πού μεγάλωσε.

Πρῶτος του σταθμός τά Γιάννενα. Διορίζεται καθηγητής στή Ζωσιμαία Σχολή καί πολύ σύντομα διευθυντής, ὕστερα ἀπό ἕναν ἄλλο σοφό, τόν Μιλτιάδη Πανταζῆ.

Καί τά Γιάννενα ὅμως δέν μποροῦν νά γεμίσουν τήν ἀνήσυχη φύση του. Κάτι ἄλλο ζητᾶ, πού ἀκόμα δέν τό βρῆκε. Ἔτσι ὕστερα ἀπό λίγα χρόνια, τόν βρίσκουμε καθηγητή σέ Γυμνάσιο τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀπό τό 1877 ἀκόμη, ἔχει ἀρχίσει νά γράφει. Γράφει ἑλληνικά, γράφει γερμανικά, γράφει γαλλικά. Συνεργάζεται μέ περιοδικά, μέ ἐφημερίδες κύρους τῆς μικρῆς μας τότε Ἑλλάδος, τῆς Γερμανίας, τῆς Γαλλίας καί τῆς Ἑλβετίας.

Ἀνήσυχη φύση ὅπως ἦταν, δέν μποροῦσε νά σταθεῖ στή Μέση Ἐκπαίδευση. Ἄλλοι ὀρίζοντες τόν τραβοῦσαν, πióτερο ζωντανοί, μέ περισσότερη κίνηση, μέ περισσότερη ἐνέργεια. Γι' αὐτό δέν πρέπει νά μᾶς φανεῖ περίεργο πῶς ἡ ἀρχαιολογική ὑπηρεσία, πού βρισκόταν τότε στά σπάργανα, τόν τράβηξε ἀπ' τή Μέση Ἐκπαίδευση, στήν ὁποία στό μεταξύ αὐτό εἶχε φθάσει στό βαθμό τοῦ Γυμνασιάρχου.

Ὁ συνδυασμός τῆς ἐρευνας μέ τήν κίνηση στό ὑπαιθρο, ἦταν αὐτό πού ζητοῦσε ὁ χαρακτήρας του, ἡ ιδιοσυγκρασία του, ἡ προέλευσή του. Τά ἴχνη πού ἄφησε στό πέρασμά του, τά ἀπανταχοῦ σκόρπια ἔργα του, αὐτό τουλάχιστον μαρτυροῦν, τή θέρμη μέ τήν ὁποία καταπιάστηκε μέ

τό έργο αυτό. Παιρνει τήν άξίνα στό χέρι και άρχίζει φαλάγγι τά βουνά και τά άρχαιοτόπια, γιά νά βρει αυτό πού αυτός ξέρει. Αυτό πού πίστευε πώς θά βρει. Και δέν διαψεύσθηκε. Οί έξορμήσεις του αυτές στάθηκαν περισσότερο καρποφόρες γιά τή γνώση τής ιστορίας τής τέχνης μέ και τής έρευνας. Γι' αυτό και δέν θά ήταν καθόλου τολμηρό, άν τίς όνομάζαμε σταθμούς.

Πρίν ακόμα ό Κ.Α. Ρωμαίος άρχισει τή συστηματική έρευνα, ό Σωτηριάδης στό Θέρμο τής Αιτωλίας, στή σημαντική αυτή περιοχή, έχει κάνει τήν πρώτη κρούση. Και ή ανταμοιβή άπ' αυτήν ήταν ν' άποκαλυφθούν έκκλησίες πανάρχαιες, ζωγραφιστές μετόπες, πού φανέρωναν τή συμβολή τών Κορινθίων στή δημιουργία του Δωρικού ρυθμού και άλλα εύρήματα, πού άφησαν άφωνους αυτούς πού παρακολουθούσαν τίς ανασκαφές. Μήπως όμως τό Μουσείο τής Χαιρωνείας δέν θά πρέπει νά θεωρείται δημιούργημα δικό του, όταν τό κυριότερο περιεχόμενό του προέρχεται από τίς ανασκαφές πού έκαμε ό ίδιος στους γύρω προϊστορικούς συνοικισμούς;

Και συνεχίζει τό έργον του: Όρχομενός, Δωδώνη, Θήβα, Σελλασία (Λακωνίας) και τό 1928, σέ ήλικία δηλαδή έβδομήντα έξ χρόνων, στό Δίον τής Κατερίνης και στό Μαραθώνα.

Οί σημερινές άποκαλύψεις, τά σημερινά εύρήματα, δικαιώνουν άπόλυτα τήν πίστη του αυτή και τίς έξορμήσεις του, πού εξακολουθούσε νά κάνει σέ ήλικία όγδόντα και όγδόντα πέντε χρόνων, από τό όρμητήριο του, στους πρόποδες τής Πεντέλης, στα Μεσόγεια τής Άττικής, στα αγαπημένα του Μεσόγεια, γιά νά ζητήσει ίχνη αρχαίων Δήμων.

Είχε πατήσει, όπως είπαμε, τά όγδόντα, όταν συνέχιζε τίς ανασκαφές στό Μαραθώνα, πού του έδωσαν άνείπωτες συγκινήσεις και χαρές, γιατί τά εύρήματα ήταν έξίσου σπουδαία μέ τά σημερινά.

Εύτυχώς πού όλ' αυτά πρόφτασε νά τά κάνει γνωστά, καθώς και τά σπουδαιότερα άπ' τά συμπεράσματά του, μέ δημοσιεύματά σέ διάφορα περιοδικά, ξένα και δικά μας, μεταξύ τών όποίων και στή «Νέα Έστία».

Όπως είπαμε και στήν αρχή, τό συγγραφικό του έργο άρχισε μέ δημοσιεύματα σέ περιοδικά, δικά μας και ξένα, πού αναφέρονταν σέ θέματα φιλολογικά, ιστορικά και αρχαιολογικά. Τό 1892 μάλιστα, τόν βρίσκουμε τακτικό συνεργάτη στήν «Έφημερίδα» του Κορομηλά. Ό πολυγραφότατος όμως δάσκαλος δέν ικανοποιείται μέ τά δημοσιεύματα αυτά σέ έφημερίδες και περιοδικά γι' αυτό και καταπιάνεται μέ τήν εκπόνηση έργων σοβαρότερης μορφής. Έτσι, σαν πρώτο του έργο έχουμε τήν «Ιστορία τών Ανατολικών Έθνών και τής Ελλάδος». Ακολουθεί «Η όργάνωσις τής άνωτέρας εκπαιδεύσεως έν Ελλάδα και έν ταίς Έλληνικαίς χώραις έν Τουρκία». Τό έργο αυτό εκδίδεται στή γερμανική γλώσσα στό Μόναχο τό 1897. Και ακολουθούν «Ό Μένανδρος και ή

ἀρχαία κωμωδία», «Ὁ δισεκατομμυριούχος τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν», «Τά ἔλλειψοειδή κτίσματα τοῦ Θέρμου» καί ἔπεται συνέχεια.

Ὁ θετικός ὁμως αὐτός ἄνθρωπος, αὐτός πού τόσο εἶχε νοιώσει καί εἶχε προσανατολισθῆ στή ζωή, δέν μπορούσε, δέν ἦταν δυνατό παρά καί στό θέμα τῆς γλώσσας νά πάρει τή σωστή θέση.

Ἔτσι τό 1903, ὄχι ἀπλῶς μετέφρασε στή ζωντανή δημοτική τήν τριλογία «Ὁρέστεια», ἀλλά καί φρόντισε σίς ἀρχές τοῦ Νοέμβρη τοῦ ἴδιου χρόνου ν' ἀνεβασθῆ ἀπ' τό Βασιλικό Θέατρο. Τά ἐπεισόδια πού ἀκολούθησαν τό γεγονός, πού ὀνομάστηκαν «Ὁρεστειακά», εἶναι σέ ὅλους γνωστά.

Στά 1904, ἡ Βαυαρική Ἀκαδημία τῶν Ἐπιστημῶν, μέ δική της δαπάνη δημοσιεύει τό πολύκροτο ἔργο του «Περί τῆς Τοπογραφίας τῶν ἀρχαίων Θηβῶν», τό ὁποῖο ἀπέσπασε πανευρωπαϊκά σχόλια.

Τήν ἴδια ἐποχή τόν βρίσκουμε ἔφορο ἀρχαιοτήτων στήν Ἀκρόπολη. Τότε ἐκυκλοφόρησε τό χρησιμότερο βιβλιαράκι του «Ἡ Ἀκρόπολις καί τό Μουσεῖο αὐτῆς», τό ὁποῖο κοντά στό συμπαθέστατο τοῦ Τσοῦντα (ἐκδοση τοῦ Συλλόγου Ὁφελίμων Βιβλίων), εἶναι ἀκόμη ἓνας σοβαρός ἑλληνικός ὁδηγός γιά τά ἀθάνατα μνημεῖα πού βρίσκονται ἐκεῖ ἐπάνω. Ἐπειτα ἀπ' αὐτό, ἀκολουθεῖ «Ἡ τετράπολις τοῦ Μαραθῶνος», ἄλλο γιά τήν ἐποχή του πόνημα, πού μέ χαρά δέχθηκε ὁ πνευματικός κόσμος τῆς καλῆς ἐκείνης ἐποχῆς.

Τό 1912 τόν βρίσκουμε καθηγητή τῆς Γενικῆς Ἱστορίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Ὁ ζωντανός ὁμως αὐτός ἄνθρωπος μέ τήν περίσσεια θέληση καί τό θάρρος δέν περιορίζεται στό πλαίσιο τῶν στενῶν του καθηκόντων, ἀλλά παίρνοντας, θεληματικά, μεγαλύτερο φόρτο δουλειᾶς καί θέλοντας νά κινήσει πιότερο τήν προσοχή τοῦ φοιτητικοῦ κόσμου καί ἰδίως τῆς Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας στά πιό κοντινά καί στά πιό παραμελημένα, ὀργάνωσε τό 1912-1916 βραδυνά ἐλεύθερα μαθήματα γιά τήν ἱστορία τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας. Γιατί, πρέπει νά πούμε ἐδῶ, ὅτι τό ἐνδιαφέρον του γιά τήν περιοχή αὐτή ἦταν παλιό. Πρέπει νά χρονολογεῖται ἀπ' τήν ἐποχή πού καταπιάστηκε καί μετέφρασε, ἀπ' τά Γερμανικά, τή «Βυζαντινή Λογοτεχνία» τοῦ Κρουμπάχερ καί τοῦ ἄρθρου του, πού συγχρόνως, μά τελειῶς ἀνεξάρτητα ἀπό τόν Παλαμά, καθιέρωσε τή μορφή τοῦ Κάλβου.

Φαίνεται ὁμως ὅτι ὁ καιρός δέν ἦταν κατάλληλος γιά τέτοια πράγματα καί γιά τέτοια, ἂν ὄχι πειράματα, πάντως ἐγχειρήματα.

Τά μαθήματα αὐτά δέν ἄργησαν νά τόν φέρουν μέχρι τό κατώφλι τῆς φυλακῆς. Ἄλλη μιᾶ «εὐκαιρία» ὁ ὀραματιστής δάσκαλος νά γνωρίσει τήν ἀγνωμοσύνη τῶν συνανθρώπων του. Αὐτή τή φορά ὁμως εἶναι κάπως προετοιμασμένος, γι' αὐτό καί δέν μένει ἀναυδος, δέν ἀποσβολώνεται. Ἀντίθετα, ἀντιδρᾷ, κατά τήν συνήθεια του παλληκαρίσια.

Παλεύει μέ κάθε ήθικό μέσο, θέλοντας νά διώξει άπ' αυτόν τήν άδικία. Ξέρει, πώς γρήγορα ή άργά, θά δικαιωθή. Θά δικαιωθή, γιατί ούτε για μία στιγμή παραξέκλινε άπ' τίς Έθνικές γραμμές. Είχε φύγει πιά άπ' τό Πανεπιστήμιο και μέ τήν άξίνη στά χέρια περιέρχεται τήν έλληνική ύπαιθρο και άλλοτε σκάβει και άλλοτε γράφει.

Μακριά άπό τό Πανεπιστήμιο, λοιπόν, και άπό κάθε δημοσία δουλειά, ικανοποιεί ό δάσκαλος τό πάθος του στην Ίστορία και τήν Άρχαιολογία, διατρέχοντας τήν Ελλάδα άπ' τό ένα άκρο στό άλλο. Μαζεύει πληροφορίες, γράφει, σημειώνει και όταν βλέπει ότι είναι ανάγκη, σκάβει. Γιατί δέν είναι πάθος αυτό, είναι πίστη.

Πιστεύει στον ύπόγειο θησαυρό του έλληνικού χώρου, πού οι αιώνες καταχώνιασαν. Πιστεύει στην ύπαρξή του. Πιστεύει και θέλει νά τον βρει, για νά δείξει στην οικουμένη όλόκληρη και νά πιστέψει κι αυτή μέ τή σειρά της στό αρχαίο κάλλος, στον αρχαίο πολιτισμό, στην αρχαία πρόοδο.

Τήν ίδια εποχή, τή μικρή μας Ελλάδα συγκλονίζουν γεγονότα. Η Μικρασιατική έκστρατεία, ή Μικρασιατική καταστροφή, ή ανταλλαγή των κατοίκων είναι γεγονότα, σταθμοί, μπροστά στα όποια, όσο νά θέλει κανείς, δέ μπορεί νά σταθει άπαθής. Ύστερα, ή απότομη αύξηση του πληθυσμού.

Τά νειάτα, οι αύριανές έλπίδες κάθε προόδου και κάθε καλού, άρχισαν νά πληθαίνουν ή μάλλον πλήθαιναν σέ τέτοιο βαθμό, πού τό μοναδικό μας άνώτατο πνευματικό ίδρυμα νά μήν τά χωρά. Γι' αυτό και όρθά οι Κυβερνήτες σκέπτονται νά ιδρύσουν ένα δεύτερο, στή Βόρεια Ελλάδα, στή συμπρωτεύουσα τή Θεσσαλονίκη.

Ίδρύματα τέτοια όμως, Πανεπιστήμια, δέν ιδρύονται μόνον μέ νόμους και διατάγματα. Θέλουν άνθρωπους μέ γνώσεις, μέ πείρα, μέ ζωντάνια και πρό παντός μέ πίστη στό έργο τους. Αυτούς πού θά τά οργανώσουν, θά τά στήσουν και θά τά καταστήσουν πραγματικά φυτώρια έπιστημόνων, πνευματικών ήγητόρων. Και οι άνθρωποι, αυτοί, μέ τίς γνώσεις τους και τήν πείρα, μέ τή ζωντάνια και πρό παντός μέ τήν πίστη στό έργο τους, δέν είναι εύκολο νά βρεθούν, αν οι Κυβερνήτες δέν ψάξουν νά τους βρούν. Αν δέν πάρουν τό φανάρι του Διογένη νά έρευνήσουν τίς γωνιές. Και στην περίπτωση μας φαίνεται πώς έρευνήθηκαν, γιατί ή Πολιτεία στον Σωτηριάδη και στον Τσουντα στράφηκε και ζήτησε τή συνδρομή τους, για νά οργανώσουν τό Πανεπιστήμιο τής Θεσσαλονίκης.

Άγαλλίασε ή ψυχή των δύο παλαιμάχων Βορειοελλαδικών καθηγητών, μέ τίς γειτονικές πατρίδες (ό ένας άπό τό Σιδηρόκαστρο, ό άλλος άπ' τή Στενήμαχο), όταν ξεκίνησαν «Ήρωες στοχασταί» για τό πνευματικό ίδρυμα τής βόρειας συμπρωτεύουσας. Ούτε τά χρόνια πού τους βάραιναν σκέφτηκαν, γιατί ό Σωτηριάδης πρέπει νά ήταν έβδομήντα

τριῶν χρόνων καί ὁ Τσουντας ἀνάλογα, οὔτε τίς ταλαιπωρίες ἐνός τέτοιου ἔργου.

Σάν εἰκοσάχρονα παιδιά, μέ πλήρη ἐπίγνωση τῆς ἀποστολῆς τους, ἀλλά καί τῶν κόπων καί τῶν ταλαιπωριῶν πού θ' ἀντιμετώπιζαν, καταπιάνονται μέ τό ἔργο τους. Πρύτανις ὁ Σωτηριάδης, καθηγητής ὁ Τσουντας.

Στή Θεσσαλονίκη συναντοῦν ἕναν ἄλλο ἥρωα «ἐθελοντή στοχαστή», τόν ἀείμνηστο Κωνσταντῖνο Σνώκ. Τόν ἀπόλυτα πνευματικό ἄνθρωπο. Τόν λόγιο, τόν δημοσιογράφο, τόν ἀρχισυντάκτη καί πρό παντός ἄνθρωπο, ἀπ' τῆ γενιά τοῦ Σωτηριάδη, ὁ ὁποῖος χωρίς ὄρους καί χωρίς συμφέρον τίθεται ὀλότελα στή διάθεσή τους. Νεώτερος αὐτός, εἶναι ἔτοιμος γιά κάθε δουλειά. Καί χειρωνακτική ἀκόμα, ἀρκεῖ νά ἐπιτύχει ὁ σκοπός τους πού ὄλοι τόν ὀραματίζονται καί μαζί μ' αὐτούς κι ὀλόκληρος ὁ λαός τῆς Βόρειας Ἑλλάδας καί κάποτε-κάποτε τόν βλέπουν ἱερό. Καί σάμπως δέν ἦταν καί δέν εἶναι;

Ὁ Τσουντας προτείνει ν' ἀρχίσουν μέ τῆ Νομική Σχολή. Ἐναντιώνονται, ὅμως, ὁ Σωτηριάδης καί ὁ Σνώκ. «Φτάνουν οἱ δικηγόροι τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, γιά ὀλόκληρη τήν Ἑλλάδα», φωνάζουν καί οἱ δυό μ' ἕνα στόμα, «ἡ Μακεδονία μας ἔχει ἀνάγκη ἀπό δασκάλους». Ἔτσι ἀποφασίζεται τό ξεκίνημα νά γίνει μέ τῆ Φιλοσοφική Σχολή.

Ὁ Σωτηριάδης στά δυό χρόνια πού ὑπῆρξε πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου αὐτοῦ ἔδωσε ὅ,τι εἶχε καί δέν εἶχε, παρά τήν προχωρημένη ἡλικία του, χωρίς νά παραλείψει συγχρόνως καί παράλληλα καί τίς ἀνασκαφές. Τήν ἐποχή αὐτή ἀκριβῶς ἐπωφελεῖται τῆς εὐκαιρίας πού βρίσκεται κοντά καί ἀρχίζει τίς ἔρευνες στό Δίον τῆς Πιερίας, ὅπως ἀναφέραμε, τίς ὁποῖες ἐξακολούθησε καί ἀργότερα, πάντα μέ ἐπιτυχίες.

Ἄν κρίνουμε ἀπό τό οἰκοδόμημα, θά πρέπει χωρίς φόβο καί χωρίς πάθος, νά παραδεχθοῦμε ὅτι τά θεμέλια τοῦ Πανεπιστημίου μπήκαν καλά.

Ὁ Σωτηριάδης, ὁ Τσουντας καί ὁ ἐθελοντής Σνώκ, ἔδωσαν ὅ,τι καλύτερο εἶχαν, γιά νά πετύχει. Τό ἀγκάλιασαν, τό θεώρησαν δικό τους καί ἔδωσαν καί οἱ τρεῖς μαζί κάτι ἀπ' τόν ἑαυτό τους.

Περήφανο σήμερα τό Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης, ὀρθώνεται σάν φωτοδότης πύργος ὀλοκλήρου τῆς Βόρειας Ἑλλάδας καί οἱ ἐπιγενόμενοι εὐγνωμονοῦν.

Τήν ἴδια περίπου ἐποχή ὁ σοφός μας δάσκαλος, μέ τήν ἴδρυση τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1926), μεταξύ τῶν τριάντα ἐπτά πρώτων Ἀκαδημαϊκῶν γίνεται κι αὐτός Ἀκαδημαϊκός.

Ὁ Σωτηριάδης εἶχε σταθερότητα γραμμῆς. Γι' αὐτό καί ὅπου πῆγε κι ὅπου πέρασε, ἄφησε ἶχνη. Ἰχνη ἀδρά, γιατί παντοῦ πέτυχε. Πέτυχε χάρη

στή βαθειά κατάρτισή του, βέβαια, αλλά προπαντός χάρι στον σταθερό του χαρακτήρα, πού δέν τού επέτρεπε άβαραίες καί συμβιβασμούς.

Γι' αυτό πριν πει τή γνώμη του, για όποιοδήποτε θέμα, τό σκέπτονταν βαθειά. Τό συζητούσε μέ τόν έαυτό του καί όταν κατέληγε κάπου, αυτό ήταν. Μετατόπιση θέσεως δέν υπήρχε πιά. Έμενε άκλόνητος στή θέση του αυτή. Χωρίς βέβαια αυτό νά σημαίνει ότι ήταν πεισματάρης. Η έπιμονή του είχε τή βεβαιότητα τού συλλογισμού του ή τής έρμηνείας του. Καί στό τέλος έδικαιώνετο.

Έδώ θ' αφήσω νά μιλήσει ή φοιτήριά του καί μετέπειτα συνεργάτις του άρχαιολόγος καί άξια χειρίστρια τού λόγου καί τής πέννας, ή Σέμνη Παπασπυρίδη - Καρούζου, μιά πράγματι μεγάλη άρχαιολόγος πού έφτασε στά ψηλότερα σκαλοπάτια τής δημοσιούπαλληλικής ιεραρχίας (μέλος τού άρχαιολογικού συμβουλίου) καί μεγάλη έπιστήμων, ή όποία μέ τά συγγράμματά της στή γαλλική καί τήν άγγλική, εκτός τών έλληνικών, μέ τή σειρά της, τίμησε τήν ίδια καί τήν πατρίδα της. Η διάσημη λοιπόν αυτή Έλληνίδα έπιστήμων γράφει στή νεκρολογία της για τόν Σωτηριάδη (Νέα Έστία, τόμ. 31/1942, σελ. 120-121):

«Αν προσπαθήσει κανείς νά συλλάβει ποιό ήταν τό κύριο δαιμόνιο τής προσωπικότητάς του, θά σταθει πάνω άπ' όλα στήν άσβεστη φλόγα πού θέρμαινε τό λιγνό, ξερακιανό σώμα του. Είτε στή φυσιολατρία του εκδηλωνόταν αυτή, είτε στήν πατριωτική, τήν υπαλληλική ή τή δασκαλική δράση του, όσοι τόν πλησίαζαν, δέχονταν ένα ψυχικό βάπτισμα, όπως όταν ξεκουράζεται κανείς κάτω άπό τή σκιά ενός γέρικου πεύκου, πού τά κλαδιά του έχουν μείνει άλαφριά για ν' άναδεύουν τό δροσερό άέρα.

Όσοι γνωρίσαμε τό δάσκαλο, έχουμε συναίσθηση τί μās χάρισε τό πέραςμα του άπ' τή Φιλοσοφική Σχολή. Όχι γνώσεις — ό ίδιος δέν έδινε σημασία σ' αυτές. Ούτε θεωρία, γιατί δέν ήταν φύση θεωρητική. Άλλά κάποιο πέταγμα μέ τά δικά του φτερά στό γύρω μαγευτικό κόσμο, πού τό τότε κλασικό Γυμνάσιο μās τόν είχε κλειστό.

Πρώτος αυτός μās τράβηξε, παιδιά άκόμα, στό Έλληνικό ύπαιθρο καί μās έμαθε γιατί τά χώματα αυτά είναι ιερά!

Έκείνο πού ό Τσουντας, ό Πολίτης, ό Βερναρδάκης, ό Σκιας, πάσχισαν νά μās τό γνωρίσουν μέ τής έπιστήμης τή βάση, αυτός τό έφερνε κοντά μας μέ τήν πίστη καί τή ζωντάνια του - συχνά καί μέ τά δάκρυά του».

Ίδου άκόμα, τί έγραφε στό λαμπρό του περιοδικό «Οί Μήνες», ό λόγιος τής Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνος Σνώκ, όταν για μιά στιγμή ένομίσθη ότι ό σοφός γέρος άποσύρθηκε άπό τήν ενεργό ζωή:

«Θά έλεγε κανείς, ότι είναι λησιμονημένος εις τήν άπομόνωσίν του ό γέρο Μακεδών Καθηγητής, ό γνωστότατος άνά τό Πανελλήνιον άρχαιολόγος κ. Γεώργιος Σωτηριάδης, ότι πλέον τόν άγώνα τόν καλόν άγωνι-

σάμενος, διέρχεται τό ὑπόλοιπον μέρος τοῦ βίου του ἐν γαλήνῃ καί μακαριότητι.

Καί ὅμως, παρά τό βάρος τῶν χρόνων, παρά τήν μέχρι τοῦδε ἱκανοποιητικὴν ἀπόδοσιν τῶν πνευματικῶν του ἀγώνων, ὁ σοφὸς γέρον, ἀνήσυχος ὡς πάντοτε, ἀεικίνητος, πλήρης δυνάμεως καί θεληματικότητας, ἐξακολουθεῖ νά ἐργάζεται μέσα στό προσφιλές του περιβάλλον, τῶν ἱστορικῶν καί ἀρχαιολογικῶν του ἐρευνῶν.

Ὁ κ. Σωτηριάδης εἶναι ἰδιαίτερος σεβαστός ἐν Βορείῳ Ἑλλάδι ὄχι μόνον ὡς Μακεδῶν, ἀλλά καί ὡς πρῶτος Πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Καί οἱ "Μῆνες" αἰσθάνονται ἰδιαίτεραν χαράν, διότι εἶχαν τήν εὐκαιρίαν νά κάμουν μνειάν τοῦ ἔργου καί τῆς ἀκαταβλήτου δραστηριότητος τοῦ σοφοῦ ἀνδρός».

Δέν τά ἔγραφαν ὅμως αὐτά καί δέν ἐξεφράζοντο ἔτσι μόνο λόγοι Ἕλληνες, ἀλλά καί Εὐρωπαῖοι, οἱ ὁποῖοι παρακολουθοῦσαν μέχρι τά βαθειά του γεράματα τό δάσκαλο.

Προσέξτε μέ πόση ἐκτίμησι καί μέ πόσο σεβασμό γράφει σ' αὐτόν ὁ Γάλλος ἱστορικὸς συγγραφεὺς καί καθηγητῆς Πανεπιστημίου Robert Cohen.

Ἡ πρώτη του ἐπιστολή ἔχει ἡμερομηνία 30 Ἰανουαρίου 1937, τότε δηλαδή πού ὁ Σωτηριάδης ἦταν ὀγδόντα πέντε χρονῶν.

«Ἀγαπητέ *Maître*,

Σᾶς εὐχαριστῶ γιά τόν τόμο τῶν πρακτικῶν πού μου στείλατε. Βεβαιωθῆτε ὅτι τρέφω τόν μεγαλύτερο θαυμασμό καί αὐτό τό γνωρίζετε, διά τὰς ὠραίας ἐργασίας Σας, διά τὰς ὁποίας τήν περασμένη Κυριακὴν συνεξήτησα μέ μίαν φίλην τῆς κόρης Σας, τήν διδά *Lion*.

Ἀκόμη Σᾶς εὐχαριστῶ, διότι προγραμματίζω (μελετῶ) μίαν νέαν ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου μου καί εἶμαι εὐτυχῆς πού θά δυνηθῶ νά λάβω ὑπ' ὄψη μου τὰς παρατηρήσεις Σας.

Κατά τήν διέλευσίν μου ἀπό τήν Ἑλλάδα τό καλοκαίρι αὐτό, πῆγα γιά μιὰ ἀκόμη φορά στό Μαραθῶνα καί ἔφθασα σέ μιὰ κάπως ἀντίθετη, διαφορετικὴ, τοῦ προβλήματος πού μᾶς παρουσιάσθηκε ἐξήγησι. Ὁμολογῶ, ὅμως, πὼς τελικά ἡ ἐπιχειρηματολογία Σας μέ ἔπεισε.

Παρακαλῶ δεχθῆτε, ἀγαπητέ *Maître*, τήν ἔκφραση τῆς ἀφοσιώσεως μου, καθὼς καί τόν θαυμασμόν μου.

R. Cohen.

Καί μιὰ ἄλλη πού φέρνει ἡμερομηνία 15 Ἀπριλίου 1937, γράφει:

«Ἀγαπητέ *Maître*,

Σᾶς εἶμαι ἄκρως εὐγνώμων, γιά τὴ μακροσκελῆ ἐπιστολή, πού θελή-

σατε νά μου γράψητε, ὅπως ἐπίσης Σᾶς εὐχαριστῶ καί διά τά δυό Σας ἄρθρα πού μου ἀπεστείλατε ταυτοχρόνως.

Ἐντός ὀλίγου τελειῶνω τήν δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ ἐγχειριδίου μου τοῦ σχετικοῦ μέ τήν Ἑλλάδα καί τόν ἐξελληνισμόν τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Θά ἀναμορφώσω ἐντελῶς σέ ὀρισμένα σημεῖα τά διάφορα θέματα καί θά προσπαθῆσω νά συμπτύξω τήν ἐργασίαν Σας, ἡ ὁποία μέ ἐπεισε ἐντελῶς, μέ τόν πιό διαυγή τρόπο.

Καί διά νά εἴμεθα σύμφωνοι, θά μου ἐπιτρέψητε νά Σᾶς ἀποστείλω τά δοκίμια τοῦ κειμένου καί τῶν σημειώσεων, ἐπί τῶν ὁποίων ἀπό τώρα ζητῶ τή γνώμη Σας. Ἐλπίζω νά τά ἀποστείλω ἀρχᾶς Ἰουλίου.

Παρακαλῶ, ἀγαπητέ μου *Maître*, δεχθῆτε τήν διαβεβαίωση τῆς βαθειᾶς μου εὐγνωμοσύνης καί τῶν αἰσθημάτων τῆς πλήρους ἀφοσιώσεώς μου.

R. Cohen.

Σεβασμός, εὐγνωμοσύνη, ἀφοσίωση, εἶναι οἱ λέξεις πού διακρίνουν τίς δύο ἐπιστολές τοῦ σοφοῦ Γάλλου καθηγητοῦ, πρὸς τόν δικό μας σοφότερο γερο-καθηγητή, τόν Γεώργιο Σωτηριάδη.

Γι' αὐτό εἶπαμε παραπάνω, ὅτι δέν ἐξυμνήθηκε καί δέν ἐπαινέθηκε ἀπό Ἕλληνας μόνο λογίους, ἀλλά καί ἀπό Εὐρωπαίους, οἱ ὁποῖοι ἐξετίμησαν ὅπως ἔπρεπε τό πολῦτιμο, ἀλλά καί πολύπλευρο ἔργο του.

Γι' αὐτό καί ἡ Σέμνη Παπασπυριδῆ-Καρούζου, μέσα στ' ἄλλα, γράφει καί τά ἐξῆς:

«Εἶχαμε φθάσει νά τόν θεωροῦμε σχεδόν ἀθάνατο. Γι' αὐτό ὁ θάνατος του μᾶς ξένισε. Περισσότερο ἀπό ἄλλοτε τόν θέλουμε τώρα κοντά μας — ἄς ἦταν καί μόνο σά ζωντανή ἀνάμνηση ἐκεῖνου πού ὑπῆρξε — γιά νά σταθοῦμε γερά στά πόδια μας».

Καί τελειώνει:

«Στή ζηλευτή πορεία τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ, τοῦ ἀποστολικοῦ καί Ἑλληνολάτρη, ἡ Μοῖρα ἔδωσε πικραμένο τέλος.

Καθώς, ὁμως, δέν ἦταν ἀπ' αὐτούς πού συμβιβάζονται μέ τήν ἐγκαρτέρηση, χωρίς ἄλλο τίς τελευταῖες στιγμές θά τίς ἀπάλυνε κάποιο μακρυνό φέγγος.

Πάνω στήν ἐπιτύμβια πλάκα του θά ταίριαζε νά σκαλίσει κανεῖς, "Ἄλαοῦν σύμβολον", ἕναν ἀητό νά πετάει πάνω ἀπό ψηλά βουνά καί κάτω νά χαράξει στίχους ἀπό κάποια ὠδή τοῦ Πινδάρου».

Ἀθήναι, Μάρτιος 1970

124

Γεώργιος Σωτηρίου Σωτηριάδης.